

Рад примљен: 11. 5. 2015.

Рад прихваћен: 29. 9. 2015.

Стручни рад

Невена В. Ојданић¹
ОШ „Јован Ристић“, Београд

doi: 10.5937/inovacije1603128O

Писање суиласника ј у нижим разредима основне школе

Резиме: Циљ нашег истраживања био је да утврдимо колико су деца способна да наставу грамаике и правописа примене у пракси. Испитаници су била деца четвртог разреда основне школе. Поседну пажњу смо посветили наставним плановима и пројектима, уџбеницима и писменим задацима ученика. Основна метода која се користи у овом истраживању је дескриптивна метода. Ученици су добили тест који је сличан проверама знања у редовној настави. Питања су била различитог типа и са јасним захтевима. Свеукупно знање ученика о писању суиласника ј јесте веома добро, ако узмемо у обзир чињеницу да се ова наставна јединица јавља само два пута у току четворогодишњег школовања. На крају, не можемо да не будемо задовољни знањем које су наши ученици показали из области правописа. Међутим, не можемо исто рећи и за писање које срећемо у пракси. Постоји велики несклад између теста и писмених радова ученика, и тим писањем не можемо бити задовољни. Мале корекције у наставним плановима и пројектима, уџбеницима и самим часовима из области писмености довољне су за остваривање бољих резултата.

Да би ученици постигли што боље резултате, учитељ треба да користи разне садржаје, методе, средства и облике рада, што ће код ученика породити мотивисаност, заинтересованост за рад, а тиме и ефикаснијем остваривању задатака и циљева које носи настава писмености.

Кључне речи: суиласник ј, основна школа, правопис.

Увод

Проблематика образовања није нимало једноставна. У вези је са свим знањима која ус-

вајамо како бисмо протумачили свет у којем живимо. Сходно томе, наставу, као један институционализован вид образовања, веома је тешко организовати тако да буде савремена и прилагодена децем узрасту и интересовању.

¹ nevena_o@yahoo.com

У настави српског језика и књижевности, поготову у млађим разредима основне школе, неопходно је водити рачуна о томе шта представља реализацију основних циљева и задатака.

Настава правописа је повезана са наставом граматике и наставом књижевности. Правопис спада у област писменог изражавања, а због повезаности са граматиком припада и методици језика у ужем смислу, те тако спаја наставу граматике са наставом усменог и писменог изражавања.

Сведоци смо чињенице да се деца неправилно изражавају. Узроке томе налазимо у литератури: „Један од узрока незнања језика и немоћи да се лепо, сликовито, богато и разноврсно говори и пише, јесте у чињеници што ученици мало читају, а ретко имају прилике да чују лепо казивање. Други узрок незнања овој немилој појави је што ученици слушају неправилан говор око себе. Трећи узрок је што се у школи на часовима мало пажње посвећује правопису, мало се чини за богаћење речника, поготово у почетку школовања, када се откривају лепоте и тајне говора“ (Гајић, 2002: 103).

Наш задатак је био да испитамо колико су ученици у стању да примене правила правописа у настави, анализирајући наставни план и програм, уџбенике и писмене радове ученика, који су нама од велике важности.

Ово истраживање има за циљ да подигне ниво свести о томе колико је настава правописа важна у основношколском образовању, јер поставља темеље за будућа знања о српском језику.

Сугласник ј у наставним плановима и програмима

Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција. У првом и другом

разреду у оквиру вежби слушања, говорења, читања и писања ученици запажају језичке појаве без њиховог именованја, да би се од трећег до четвртог разреда, у концентричним круговима и континуираним низовима, граматички садржаји изучавали поступно и селективно, у складу са узрастом ученика. Правопис се савлађује најпре учењем, а затим путем систематских вежбања, елементарних и сложених, која се организују често, разноврсно и у различитим облицима писмених вежби. Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике, до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама, проистичу из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу – говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика. Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком.

Да бисмо боље сагледали заступљеност наставе правописа у млађим разредима основне школе, представићемо структуру наставе српског језика у прва четири разреда основне школе.

- Први разред: седамдесет и три часа почетног читања и писања, педесет и пет часова књижевности, тридесет часова усменог и писменог изражавања и двадесет и два часа граматике и правописа;
- Други разред: осамдесет часова књижевности, педесет и пет часова усменог и писменог изражавања и четрдесет и пет часова граматике и правописа;
- Трећи разред: осамдесет часова књижевности, шездесет часова граматике и правописа и четрдесет часова усменог и писменог изражавања;

- Четврти разред: осамдесет часова књижевности, педесет и пет часова усменог и писменог изражавања и четрдесет и пет часова граматике и правописа.²

У наставном плану и програму за први и други разред, као што видимо, настава граматике и правописа је јако слабо заступљена, и у њему се језичка појава коју изучавамо не појављује.

У трећем разреду је по плану и програму планирана наставна јединица *Писање суиласника ј између самоиласника и-о/о-и*; и овој теми је посвећен један школски час ради отклањања грешака, ако их ученици чине.

У четвртном разреду је такође предвиђен један час за утврђивање ове теме, по истом принципу као у трећем разреду – отклањање грешака ако их ученици чине – између самогласника *и-о/о-и*, али и проширивање знања у писању сугласника *ј* између слова *и-а*.

Анализирајући план и програм, можемо закључити да се недовољно пажње (само два часа предвиђена су за учења ове језичке појаве, али се током све четири године школовања исправљају грешке и указује на њих – у писменим задацима, свескама, контролним задацима и слично) посвећује настави правописа уопште, а, самим тим, и језичкој појави коју изучавамо. Иако се ова област (мислимо на правопис) провлачи кроз све разреде и може наћи у уској вези са другим областима српског језика, сматрамо да је овакав приступ овој правописној области неоправдан, јер су два часа у току четири године школовања премало да би се отклониле недоумице и појава грешака приликом писања и изговора речи које у себи (не) садрже сугласник *ј*.

Сугласник *ј* у уџбеницима

² Наставни план и програм за први, други, трећи и четврти разред основне школе, преузет 27. 12. 2012. године са званичног сајта Министарства просвете: <http://www.mpn.gov.rs/sajt>.

Уџбеници за језик представљају темељне књиге на којима почива целокупан процес наставе матерњег језика, стога заслужују да им се посвети посебна пажња. Задатак овог малог истраживања јесте да понуди детаљнији преглед правила и примера који су заступљени у основношколским уџбеницима за прва четири разреда и анализира како су поједини појмови из области правописа обрађени, тј. дефинисани. Тако ћемо стећи увид у то на који начин и у којој мери су репрезентована правила и појмови које треба да савладају ученици млађих разреда. У анализирању актуелних уџбеника издвојили смо дефиниције, команде и упутства који су у вези са истраживаним правописним проблемом.

У уџбенику за трећи разред (Cvetković i sar., 2012) истраживаној правописној области посвећена је једна страница. Наслов ове наставне јединице није јасно истакнут, налази се у дну странице, уоквирен бојом која није уочљива, а илустрација нема уопште, што сматрамо лошим приступом. Одмах на почетку ученици су упознати са ситуацијом која их често у пракси збуњује – па је то објашњено пре икаквих правила – да се приликом изговора многих речи глас *ј* чује, а приликом писања се изоставља. Након тога следи кратко и јасно правило које је написано великим словима и уоквирено другом бојом, па је веома уочљиво: „Сугласник *Ј* се не пише и не изговара између самогласника *И* и *О*“ (Cvetković i sar., 2012: 49). Затим су дати примери у којима се сугласник *ј* не пише: *авион, киоск, виолина, радио*. Ових примера би требало бити више.

Следеће правило је дато у вези са писањем сугласника *ј* између слова *о* и *и*. Такође, дата су четири примера: *који, своји, броји, њвоји*. На крају је дато још неколико примера у којима се слово *ј* (не) употребљава. Примери су адекватни ако изузмемо реч *сунувраишо*, која није погодна за овај узраст, и уместо ње се могла наћи реч коју ученици чешће употребљавају, на пример:

враћио, појио, носио... Такође, с обзиром на то да се ученици први пут сусрећу у овом разреду са овом наставном јединицом, требало је бити много више примера, као и задатака за самостално решавање, којих овде нема уопште.

У уџбенику за четврти разред ова наставна јединица се утврђује и проширује. Њој је у уџбенику такође посвећена једна страница. Осим понављања исте дефиниције о писању сугласника *ј* из уџбеника за трећи разред и осим навођења истих примера, овде су придодате још и дефиниције о писању неких придевских облика, као и примери личних имена и презимена у којима се јавља сугласник *ј*.

Уместо дефиниције: „Код придева који се завршавају на -ски, а изведени су од именица на -ија, слово *ј* се пише и глас се изговара“ (Cvetković, Prvulović, 2012: 114), могло би стајати једноставно правило да се сугласник *ј* пише између самогласника *и* и *а*, па се тако пише и у присвојним придевима насталим од тих именица (Pravoris, 2010). Употреба једноставнијих структура правила не би била на уштрб значења датих појмова. Ово треба нагласити и због честе грешке коју ученици праве приликом писања облика *радио* (мислимо на предмет који омогућава бежичан пренос информација) у дативу, који гласи *радију*, што се и показало у нашем истраживању. Исто тако, треба навести изузетке у којима се сугласник не јавља, а којих овде нема: *иако, антиамерички* и тако даље.

Након тога, дати су примери имена и презимена у којима се јавља сугласник *ј*: *Раја, Баја, Деја, Вуја, Дејановић*, где је слово *ј* истакнуто и ученици јасно могу да уоче између којих слова се сугласник пише. Међутим, мало је примера у којима се сугласник *ј* не јавља, готово и да их нема. У овом уџбенику се налази један задатак за самостални рад у којем се тражи од ученика да сами наведу неколико примера између два слова *а*, између *е* и *а*, у и *о*, *а* и *о*. Сматрамо да овај задатак може довести ученике у забуну, јер у уџбени-

ку нема примера којим би ученици могли да се руководе приликом решавања задатака. То поново потврђује чињеницу да је примера мало, а правила има доста. Један задатак за самостални рад је премало с обзиром на то колико постоји дискутабилних примера који код ученика уносе забуну приликом писања сугласника *ј*. У овом уџбенику такође нема илустрација.

Основна замерка постојећим језичким уџбеницима јесте та да се деци нуде готова знања, што лоше утиче на самосталне спознаје ученика. Мало има задатака за самосталан рад и самостално истраживање. Уџбеници би морали обезбедити могућност активног учења, то јест учења путем открића и стваралачког мишљења. Веома је важно да дете властитим снагама дође макар и до најситније језичке спознаје, што у анализираним уџбеницима није случај. „Уџбеник би морао више уважавати индивидуалне и групне разлике у способностима ученика, тако да мање способним ученицима омогући да савладају минимум програмских захтева, а заинтересованим и надареним понуди посебне садржаје“ (Đurkin, 2003: 141). Дакле, уџбеници морају подстицати ученике на истраживање и развијање радозналости и свакако је од велике важности да се у њима налазе дефиниције прилагођене децем узрасту, као и примери које деца свакодневно користе.

Тест знања

Методолошки оквир истраживања

Предмет истраживања

Предмет истраживања је степен примене наученог градива из области правописа код ученика четвртих разреда основне школе. Да бисмо сагледали у којој мери ученици знају да правилно пишу речи које у себи садрже или не садрже сугласник *ј*, попуњавали су тест који се састоји од десет питања различитог типа.

Циљ истраживања

Циљ овог рада јесте да се покажу постојећи проблеми у настави правописа, као и пропусти у знању ученика. Тек када се укаже на ове проблеме, могуће је отклонити их и поправити лоше правописно стање ученика. Полазимо од хипотезе да је знање из правописа српског језика код ученика млађих разреда слабо, као и да постоје пропусти у уџбеницима и наставним плановима и програмима.

Ово истраживање нема за циљ само евидентирање грешака, већ и упозорење онима који се баве наставом, како би се на време отклонили проблеми у настави правописа и како би знање ученика било квалитетније.

Узорак истраживања

Узорак нашег истраживања чинили су ученици Основне школе „Зага Маливук“, београдске општине Палилула. Статистички подаци о испитаницима приказани су у Табели 1.

Табела 1. Узорак истраживања.

Пол	f	%
Мушки	19	47,5
Женски	21	52,5
Укупно	40	100

Методике истраживања

Основна метода која се користи у овом истраживању је дескриптивна метода. Она се углавном примењује у ситуацијама када желимо да дамо приказ тренутног стања у пракси, али да, притом, не останемо на површини, већ да утврдимо суштину одређених педагошких појава, као и везе и односе који постоје у оквиру ње. Због тога сматрамо да је то најадекватнија метода за приказ појаве коју смо одабрали за ово истраживање.

Ученици су попуњавали тест знања из правописа. Начин израде теста ученицима је познат, јер су слични контролним вежбама које до-

бијају у редовној настави. Питања су била различитог типа и са јасним захтевима: *Иодвлачење йравилно најисаних речи, заокруживање слова исйред йачно најисаних реченица, йрејисивање речи уз исйрављање йрешака, доуњавање реченица йачним одјоворима, йрејисивање реченица уз исйрављање йрешака, заокруживање йачно најисаних речи...* На почетку теста налазило се кратко упутство за рад. Тест су ученици решавали четрдесет и пет минута, тј. један школски час.

Време и њок истраживања

Истраживање је обављено на крају првог полугодишта, крајем децембра 2012. године, у оквиру редовне наставе на часовима српског језика. Ученици су тада још били мотивисани за рад, па су озбиљно схватили тест. Оно што још ваља напоменути и што је значајно за наше истраживање јесте то да су сви задаци урађени, дакле, нема задатка без одговора. Овај податак нам помаже у прецизнијем изношењу података у истраживању.

У току истраживања у потпуности смо се држали постављених циљева и задатака, трудећи се да добијемо што верније и поузданије резултате. Подаци добијени тестом обрађени су рачунањем фреквенција и процената за узорак у целини. Добијени резултати представљени су табеларно.

Када је реч о дометима овог истраживања, треба рећи да су они ограничени природом истраживања и узорком који је у истраживању коришћен. Добијени резултати могу се посматрати са извесном дозом резерве, с обзиром на број испитаника и евентуалних методолошких пропусти у току самог истраживања. Основни резултати, ипак, могу послужити као илустрација процене о знањима ученика која се односе на правопис српског језика, конкретно на писање сугласника ј.

Анализа резултата истраживања

Спроведеним истраживањем желели смо да испитамо познавање и употребу правописних правила код ученика у млађим разредима основне школе. Добијени резултати сваког задатка приказани су табеларно, након чега следи детаљнија анализа.

- У првом задатку ученици су имали захтев да препознају неисправно написане речи и да их прецртају.

Табела 2. Прејознавање неисправно написаних речи.

ИР	ТО	УУ	%
сломио	37	40	92,5
фиока	28	40	70
кутија	39	40	97,5
мелодија	38	40	95
киоск	29	40	72,5
учио	36	40	90
стоји	34	40	85
стадион	32	40	80
дванаест	32	40	80
био	33	40	82,5
Укупно	338	400	84,5

ИР – исцраживана реч, ТО – укуино тачних одговора, УУ – укуино ученичких одговора.

Већина ученика (92,5%) облик *сломио* сматра неисправним, док се њих 7,5% одлучило да је овај глагол исправно написан, тј. три ученика дала су нетачан одговор.

За облик *фиока* као нетачан определило се 70% ученика, док 30% њих сматра да је исправно написан. Ова разлика би требало бити израженија, с обзиром на то да је дванаест ученика дало нетачан одговор, што није занемарљив број.

Највећи проценат ученика (97,5%) у овом задатку определио се за то да је облик *кутија* исправно написан, а само 2,5% сматра овај облик неисправним, дакле, само један ученик.

Такође, велики број њих (95%) препознао је облик *мелодија* исправно написаним, док је

5% ученика сматрало да ова реч није исправно написана, односно само два ученика.

Ученици су код овога примера поступали на следећи начин: за облик *киоск* као неправилно написан определило се 72,5% ученика, док је овај облик као ТО обележило једанаест ученика, то јест 27,5% ученика.

Да је облик *стоји* тачан, мисли 85% ученика, а 15% њих сматра овај облик неисправно написаним. Дакле, само шест ученика од њих четрдесет је у овом примеру начинило грешку, што је добар резултат.

За облик *стадион* као неисправно написан определило се 80% ученика, док је оних супротног мишљења 20% (осам ученика).

Тачне одговоре, да је број *дванаест* неисправно написан, обележило је такође 80% ученика, као у претходном примеру, а, да је овај број исправно написан, одлучило се 20% ученика.

Најчешћа грешка у писменим саставима ученика у истраживању се показала као превазиђена, јер се за облик *дија* као неисправан определило 82,5% ученика, док је оних који ово сматрају тачним обликом 17,5%. Само седам ученика је начинило грешку приликом писања овог облика, што у пракси није случај.

- У другом задатку требало је исправно преписати написане речи.

Табела 3. Правилно преписане речи.

ИР	ТО	УУ	%
двојица	25	40	62,5
авион	25	40	62,5
радио	29	40	72,5
полиција	33	40	82,5
историја	35	40	87,5
серија	31	40	77,5
копија	25	40	62,5
шкорија	32	40	80
који	29	40	72,5
Укупно	264	360	73,3

Реч *двојица* правилно је написало 62,5% ученика, док је облик *двоица* сматрало исправним незанемарљивих 37,5% ученика (петнаест ученика, што није мали број).

За облик *авион* као ТО определило се такође 62,5% ученика, док је 37,5% овај облик сматрало неисправно написаним.

Код примера *радио*, основци су поступали овако: 72,5% сматра овај облик ТО, док је њих 27,5 супротног мишљења.

Исправно написан облик *йолиција* написало је 82,5% ученика, док је облик *йолициа* имао 17,5% присталица.

Висок проценат ученика (87,5%) определио се да је облик *историја* исправно написан, а ову реч, без *ј*, сматра исправном 12,5% ученика, односно само пет ученика.

Да је облик *серија* тачан облик мисли 77,5% ученика, а девет ученика (22,5%) сматра да је ова реч исправно написана без слова *ј*.

Исправан одабир код облика *којија* направило је 62,5% ученика. Оних који не мисле тако било је 37,5%.

Већина ученика (80%) препознала је да је облик *шкорџа* неисправно написан, а 20% ученика овај облик сматра ТО.

Недопуштен облик *кои* препознано је 72,5% ученика, док је било 27,5% ученика који су мислили супротно.

- Трећи задатак се односио на именовање предмета са слике. У питању су четири предмета и статистика изгледа овако:

Табела 4. Правилно написане речи на основу слике.

ИР	ТО	УУ	%
виолина	22	40	55
бојице	27	40	67,5
мајица	28	40	70
каиш	18	40	45
Укупно	95	160	59,4

Предмет који се налазио на првој слици (у овом примеру је било ученика који нису препознали предмет са слике, и то смо уврстили у нетачне одговоре ради поузданијих резултата; од укупног броја ученика (четрдесет), њих шесторо је написало да је предмет са слике *ишара*, а један ученик је написао да је у питању *конџабас*) исправно је написало 55% ученика, док је оних који су сматрали да је облик *вијолина* исправан било 45%, односно чак осамнаест ученика.

Да је други предмет са слике требало написати са словом *ј*, сматрало је ТО 67,5% ученика, док је осталих тринаест ученика (32,5%) као одговор дало облик *доице*.

Код облика *мајица* добро је поступило 70% ученика, док је њих 30% начинило грешку и ову реч написало без сугласника *ј*.

Највише неисправних одговора било је код примера *каиш*, где је тачних одговора било само 45%, а чак двадесет два ученика су овде направила грешку (55%).

- У четвртном задатку требало је да ученици правилно препишу реченице у којима је изостављено или уметнуто слово *ј*. Резултати су следећи:

Табела 5. Правилно преписане реченице.

ИР	ТО	УУ	%
Ово је <u>моје</u> маче.	39	40	97,5
Волим да <u>пијем</u> чај.	40	40	100
Милан је за рођендан добио <u>бојице</u> .	30	40	75
Милан је за рођендан <u>добио</u> бојице.	35	40	87,5
Укупно	144	160	90

Реч *моје* добро је написао завидан број ученика (97,5%), док је само један ученик (2,5%) ову реч сматрао исправном без сугласника *ј*.

Најбоље знање ученици су показали у другом примеру овог задатка, где је као исправан облик требало написати реч *ијем*. То је учинило невероватних 100% ученика.

Приликом исправљања погрешно написане речи *доице*, ученици су то исправно учинили у великом броју (75%), док је њих 15% сматрало ову реч правилно написаном без гласа *ј*.

Да је облик *годијо* неисправно написан, препознало је 87,5% ученика, док је оних који су овај облик сматрали ТО било 12,5%.

- Следећи, пети задатак је од ученика захтевао да допуне реченице речима које су дате у загради.

Табела 6. Правилно допуњене реченице.

ИР	ТО	УУ	%
Дечак је <u>бојио</u> цртеж.	28	40	70
Марко ми је <u>открио</u> тајну.	33	40	82,5
Секо, <u>попиј</u> млеко пре спавања.	10	40	25
Укупно	71	120	59,2

Да се реч *дојио* (у овом примеру као исправно написане облике признавали смо речи *дојио* и *одојио*) пише са словом *ј*, зна већина ученика (70%), док је ученика који овај облик сматрају тачним (без слова *ј*) било 30%.

Убедљива већина (82,5%) у другој реченици је написала као ТО облик *оикрио*, док је њих 17,5% (седам ученика) сматрало да се овај облик исправно пише са словом *ј*.

Само 25% ученика зна да је императив глагола *йойији* – *йойиј*, док је огроман проценат ученика који то не знају (75%). Чак тридесет ученика није знало тачан одговор, што је заиста забрињавајући број.

- Шести задатак је један од два најбоље урађена задатка на тесту, а требало је заокружити исправно написан облик.

Табела 7. Исправно заокружени облици.

ИР	ТО	УУ	%
једанаест	38	40	95
петнаест	39	40	97,5
деветнаест	37	40	92,5
Укупно	114	120	95

Исправан одабир код пара *једанаест/једанајест* направило је 95% ученика, што је очекивано добар резултат, док је 5% ученика овде начинило грешку.

Још је боље знање ученика код пара *йейнаест/йейнајест*, где је ТО било фантастичних 97,5%, док је недопуштен облик подвукло 2,5% ученика.

Нешто слабије знање у односу на претходна два пара ученици су показали у пару *деветнаест/деветнајест*, где је 92,5% ученика облик *деветнајест* забележило као исправан, а 7,5% ученика недопуштен облик *деветнајест* прогласило је тачним.

- У овом примеру ученици су имали задатак да на линији допишу описивану ствар или биће у којима се (не) употребљава сугласник *ј*.

Табела 8. Исправно најисани облици.

ИР	ТО	УУ	%
кутијица	33	40	82,5
фиокица	28	40	70
судија	32	40	80
Укупно	93	120	77,5

Да је *куијица* ТО, сматра убедљива већина ученика (82,5%), док се за овај облик без писања сугласника *ј* одлучило 17,5% ученика.

Исправан облик *фиокица* (код овог облика два ученика дала су неочекиван одговор – *фиурица*, које смо уврстили у нетачне одговоре; разлог овом изузетку може се наћи у непажњи

приликом читања задатка, иако је ученицима наглашено да сваки задатак пажљиво прочитају), без *j*, написало је 70% ученика, а 30% њих сматрало је тачним одговором облик *фијокица*.

Добар избор допуштеног писања ученици су направили код облика *судија* (80%), а 20% ученика је било супротног мишљења.

- Императиве од глагола ученици су урадили успешно у великој мери.

Табела 9. Исправно најисани глаголи.

ИР	ТО	УУ	%
цртај	40	40	100
шегај	40	40	100
пиј	34	40	85
Укупно	114	120	95

Да је слово *j* обавезно у императивима глагола, ученици су показали у облику *црџај*, где је 100% њих овај облик написало тачно.

Не заостаје ни други пример, где је проценат успешности код облика *шеџај* такође максималан (100%).

Нешто слабије знање ученици су показали у облику *џиј*, где је већина овај облик препознала као ТО (85%), али било је и шест ученика који су на крају изоставили слово *j* (15%).

- У овом примеру ученици су имали задатак да правилно препишу реченице и исправе грешке које су начињене у њима:

Табела 10. Исправљене грешке у реченицама.

ИР	ТО	УУ	%
Маријин	33	40	82,5
Воја	40	40	100
пијаци	36	40	90
Станија	37	40	92,5
шије	36	40	90
Стојан	39	40	97,5
боји	31	40	77,5
које	35	40	87,5
добило	30	40	75

пију	35	40	87,5
радију	29	40	72,5
тринаест	36	40	90
Укупно	417	480	86,9

Облик *Маријин* као исправан написало је 82,5% ученика, док је 17,5% ученика написало погрешан облик (седам ученика препознало је да се у речи *Маријин* не може избацити слово *j*, јер ће се наћи два слова *и* један до другог, па су овај облик писали као *Марин*, што смо признавали као нетачан одговор, јер су то два различита облика).

Тачан облик *Воја* препознано је 100% ученика, што је било и више него очекивано.

Огромна већина ученика (90%) поступа на исправан начин и пише реч *џијаца* са сугласником *j*, док је оних који то не чине 10%.

Код имена *Станија*, ТО написало је 92,5% ученика, а грешку је начинило 7,5% ученика.

За тачан облик *шије* определило се 90% ученика, док је облик *шије* имао 10% присталица.

Да је *Стојан* исправан облик, мисли 97,5% ученика, а за нетачан облик определило се 2,5% ученика.

Облик *боји* написало је као ТО 77,5% ученика, док је грешку направило 22,5% ученика.

Исправан облик *који* написало је 87,5% ученика, а оних који мисле да се ова реч пише без сугласника *j* било је 12,5%.

Нешто лошије знање у односу на претходне примере у овом задатку ученици су показали код облика *добило*, где је њих 75% написало ову реч без слова *j*, а оних који су супротног мишљења било је 25%.

Код облика *џију*, који смо већ спомињали и анализирали у овом раду, ТО било је 87,5%, док је ученика који су направили грешке приликом писања овог облика било 12,5%.

Најлошије знање у овом задатку, али не и изненађујуће, било је код примера *радију*, где је тачних одговора било 72,5%, а нетачних 27,5%.

Већина ученичких одговора потврдила је као ТО облик *џринаестџ* (90%), док је преосталих 10% направило грешку приликом писања овог облика.

- У последњем задатку требало је заокружити реченице у којима су све речи исправно написане.

Табела 11. Исправно заокружене реченице.

ИР	ТО	УУ	%
Јуче сам био код тетке.	32	40	80
Мој брат је старији од мене једанаест година.	36	40	90
Нас тројица смо најбољи другови.	28	40	70
Мој омиљени предмет је географија.	25	40	62,5
Укупно	121	160	75,6

Реченицу *Јуче сам дијо код џеџке* као неисправно написану препознало је 80% ученика, док је њих 20% сматрало исправно написаном.

Већина ученика (90%) сматра да је реченица *Мој браџи је сџарији од мене једанаестџ година* исправно написана, што се показало и у задатку у којем смо испитивали познавање писања бројева (Табела 6), док је било и ученика који нису ову реченицу заокружили као тачну (10%).

Код примера *Нас џројица смо најбољи друџови*, 70% ученика ову реченицу сматра исправно написаном, док је 30% њих који је сматрају неисправно написаном.

Да је реченица *Мој омиљени џрегмеџ је џеоџраџиа* неисправно написана, препознало је

62,5% ученика, док је ову реченицу сматрало као ТО 37,5% ученика.

Истраживање показује да је знање ученика о писању сугласника *ј* веома добро и можемо бити задовољни резултатима.

Увид у писмене задатке

„Сваки писмени задатак, посебно школски, добра је прилика да се провери правописно знање ученика. Наставник је увек у прилици да води евиденцију о фреквентним правописним грешкама ученика и да им на њих скрене пажњу пре исправка школског писменог задатка“ (Brborić, 2004: 241).

У писменом изражавању ученика углавном је остварена усаглашеност између садржаја, стила, језика и правописа. Ипак, сведоци смо честих ученичких радова са добрим садржајем али са изразитијим правописним недостацима. У литератури налазимо објашњење за то: „Заостајање правописног умења за осталим компонентама писмености најпре се може објаснити тиме што је за поуздану примену правописних захтева неопходно пуно јединство теоријског знања и практичне обучености“ (Nikolić, 1983: 81).

Правописна правила се релативно брзо уче, али је у пракси то нешто другачије. Упознавање ученика са правилима правописа је дуг и истрајан посао, зато је неопходно вршити систематска вежбања, која ће се реализовати кроз разне облике писмених вежби.

Да бисмо се уверили у примену писмености код наших ученика четвртих разреда, износимо увид у ученичке писмене задатке где је наша пажња била усмерена на правилно писање сугласника *ј* (за потребе нашег истраживања обавили смо увид у тридесет ученичких радова четвртих разреда).

Велики број грешака се заиста не може приметити, али се срећу. Реална је претпоставка да се најчешће греша приликом писања речи које ученици не употребљавају често и у свакодневном говору.

Најистакнутије место приликом писања речи у недопуштеном облику заузима реч *дијо*. Овде долази до размимоилажења са резултатима нашег истраживања. Наиме, 82,5% ученика одговорило је тачно код овог примера, односно само седам ученика дало је нетачан одговор, док је у пракси другачије. Увидом у писмене задатке, увиђамо да је једанаест ученика направило грешку приликом писања овог облика. Разлог томе може бити концентрисаност на сам садржај састава, а не на правопис. Међутим, речи које смо такође пронашли написане у неисправном облику су: *комшиском*, *радиатџор*, *йойијо*, *оџкријо*, *разносијо*. У нашем истраживању било је неких примера које смо овде споменули: облик *йойиј* написао је тачно само 10% ученика, и зато не чуди зашто се ова реч нашла међу најчешћим грешкама, али исто тако се реч *оџкријо* нашла у нашем истраживању, и то са процентом ТО од чак 82,5%. Оваквих и сличних примера у њиховим уџбеницима нема, па не чуди зашто се ове грешке праве.

Речи које ученици много чешће користе и слушају у свакодневном говору у великој мери су исправно написане: *својим*, *које*, *џијаца*, *џивоје*. Ови примери се поклапају и са бројем тачних одговора у нашем истраживању.

На основу увида у писмене задатке, закључујемо да постоји велики несклад између теста и писмених задатака. Наиме, резултати теста су одлични и показују висок степен познавања правописних правила када је у питању тема *Писање суџасника ј*. Међутим, у пракси се јављају грешке које су се на тесту чиниле као превазиђене. Једини разлог томе могао би бити што у говору изговор гласа *ј* зависи од суседних гласова у речи. У различитим комбинацијама он се боље

или слабије чује, односно највећа дилема постоји када се *ј* (не) нађе близу гласа *и*. Тада настаје забуна и ученици праве правописне грешке.

Разлог грешкама у писменим задацима може бити чињеница да, док ученици пишу задатке, они углавном размишљају о садржају састава, па им не остаје довољно времена за правопис и интерпункцију. Ако у оваквим примерима изразитије утичемо на ученике да се фокусирају и на правопис, онда им то може отежати услове за садржинско и стилско обликовање састава. Ово показује да је једино решење да се у наставној пракси често користе правописне вежбе, које ће омогућити ученицима да обрате пажњу на правописне захтеве и њихову стилску и логичку употребу.

Закључак

Свеукупно знање ученика о писању суџасника *ј* јесте веома добро, ако узмемо у обзир чињеницу да се ова наставна јединица појављује само два пута у току четворогодишњег школовања. Резултатима нашег истраживања се оспорава нулта хипотеза.

У задатку где су ученици препознавали исправно написане речи укупно тачних одговора било је 84,5%, док је ученика са нетачним одговорима било 15,5%.

Задовољавајуће знање и сналажење ученици су показали у другом задатку, где је требало да исправно напишу речи. Овде је укупно тачних одговора било 73,3%, а број грешака 26,7%.

Нешто слабије знање ученици су показали у именовану и писању речи са слике, где је проценат успешности 59,4%, а нетачних одговора било је 40,6%, што је изненађујуће велики проценат.

У задатку у коме је требало правилно преписати реченице ученици су показали сјајне резултате. Укупан број исправно написаних рече-

ница износи чак 90%, док је проценат нетачних одговора 10%. Најнижи проценат у последњој реченици није изненађујућ, ако узмемо у обзир чињеницу да је и у претходном задатку реч *дојуче* била мање успешно написана.

У петом задатку ученици су показали нешто слабије знање у односу на претходне задатке. Тачних одговора било је 59,2%, док је ученика који су погрешили било 40,8%. У последњој реченици је запањујуће низак проценат ученика који су знали тачан одговор. Узрок томе би могао бити то што се приликом изговора речи *йо-йиј* сугласник *ј* и не чује, па га је већина изоставила у писању. Или како је то боље објашњено у литератури: „Изговор гласа *ј* углавном зависи од његовог положаја у речи: некада се губи, а понекад се његов изговор једва чује. Све то резултира дилемом у много случајева“ (Brborić, 2004: 71).

Један од најбоље урађених задатака на тесту, са процентом успешности од 95%, јесте пример у којем су ученици заокруживали исправно написане бројеве. Ученици су сасвим добро савладали писање бројева словима, а разлог томе би могли бити и садржаји из наставе математике, чије су наставне јединице у корелацији са српским језиком. Наиме, од другог до четвртог разреда ученици уче правилно писање и изговарање бројева, па не чуде овако добри резултати. Ипак, оних са грешкама у овом задатку било је 5%.

У задатку где је требало написати назив предмета или бића који су дати у питањима ученици су показали сјајне резултате када је у питању употреба сугласника *ј*. Тачних одговора је било укупно 77,5%, док је број грешака био 22,5%. Највише забуне међу ученицима настало је због облика *фиокица*, у чијем се изговору чује глас *ј*, али се не пише, о чему је већ претходно било речи.

Један од најбољих резултата на тесту ученици су остварили у писању императива одређе-

них глагола, где је укупно тачних одговора било чак 95%, а нетачних 5%.

Што се тиче задатка у којем су ученици исправно преписивали текст, такође је постигнут сјајан резултат. Наиме, тачних одговора је било 86,9%, док је 13,1% ученика направио грешке. Облик са најмање ТО јесте *радио*, који је сигурно и допринео оваквом проценту нетачних одговора, али то је очекивано. Свесни смо да већина ученика зна да се реч *радио* пише без употребе слова *ј*, али у овом облику (*радију*) сугласник је неизоставан, па долази до забуне међу ученицима. Већ смо споменули да оваквих примера у њиховим уџбеницима нема, па не чуди овакав резултат.

Последњи задатак, у којем је требало препознати исправно написане реченице, тј. речи, ученици су урадили доста добро. Тачних одговора било је 75,6%, док су учињене грешке износиле 24,4%.

Када се све на крају сумира, табела одговора изгледа овако:

Табела 12. Укупна сума тачних одговора.

	ТО	УУ	%
УКУПНО	1741	2200	82,6

Када погледамо табелу, не можемо да не будемо задовољни знањем које су наши ученици показали из области правописа, конкретно мислимо на писање сугласника *ј*. Међутим, не можемо исто рећи и за стање које срећемо у пракси. Постоји велики несклад између теста и писмених радова ученика и тим стањем не можемо бити задовољни.

Огроман број ученика, чак 82,6%, дао је тачне одговоре на овом тесту. Иако је оних са слабијим знањем из ове области 17,4%, то нас опомиње да морамо уложити додатне напоре како би се овај број смањило и писменост наших уче-

ника подигла на виши ниво. Мале корекције у наставним плановима и програмима, уџбеницима и самим часовима из области писмености довољне су за остваривање бољих резултата.

Учитељев говор би зато морао бити тачан, правилан, леп, богат и сликовит. Тиме ће се развијати способности ученика да слушају говор и тако ће се оспособљавати да се правилно и разноврсно изражавају јер су „личност и го-

вор, односно језик [...] друштвено подстицајне вредности“ (Vasić, 1990: 17).

За крај, подсећамо – писменост није стечена способност. Да би ученици постигли што боље резултате, учитељ треба да користи разне садржаје, методе, средства и облике рада, што ће код ученика пробудити већу мотивисаност, заинтересованост за рад, а тиме и придонети ефикаснијем остваривању задатака и циљева које носи настава писмености.

Додатак – тест за ученике

Име и презиме: _____

Упутство за рад:

Задаци који су пред вама односе се на градиво које сте учили у школи, првенствено на правопис српског језика. Сваки задатак треба пажљиво прочитати да бисте разумели шта се у њему тражи и како треба одговорити. Пишите читко и уредно, писаним ћиричним словима. На располагању имате четрдесет и пет минута. Хвала на сарадњи!

Писање сугласника ј

1. У неким речима слово ј је погрешно написано. Прецртај те речи:

СЛОМИЈО, ФИЈОКА, КУТИЈА, МЕЛОДИЈА, КИЈОСК, УЧИЈО, СТОЈИ, СТАДИЈОН, ДВАНАЈЕСТ, БИЈО.

2. Препиши правилно следеће речи:

ДВОИЦА, АВИОН, РАДИО, БИО, ПОЛИЦИА, ИСТОРИА, СЕРИЈА, КОПИЈА, ШКОРПИА, КОИ.

3. Шта је на слици? Напиши реч.

---

4. Следеће реченице препиши правилно:

- а) Ово је мое маче. _____
б) Волим да пием чај! _____
в) Милан је за рођендан добио боице. _____

5. Допуни следеће реченице речима које су дате у загради :

Дечак је _____ цртеж.
(бојити)

Марко ми је _____ тајну.
(открити)

Секо, _____ млеко пре спавања.
(попити)

6. Заокружи тачно написане речима следеће бројеве:

- 11 – једанаест једанајест
15 – петнајест петнаест
19 – деветнајест деветнаест

7. На линији напиши како се зове:

- Мала кутија? _____
Мала фиока? _____
Човек који ради у судници и суди? _____

8. Напиши глаголе у одговарајућем облику:

- Ако ти се пије – пиј!
Ако ти се црта – _____,
Ако ти се шета – _____,
Ако ти се шије – _____.

9. Препиши правилно текст водећи рачуна о употреби слова ј:

Маријин тата Воја је на пиаци. Мајка Станија шие хаљину. Млађи брат Стојан бои сликовнице кое је добио од стрица. Деда и баба пиу чај и слушају вести на радију у тринајест сати.

_____
_____
_____

10. Заокружи слово испред реченица које су тачно написане:
- а) Јуче сам бијо код тетке.
  - б) Мој брат је старији од мене једанаест година.
  - в) Нас тројица смо најбољи другови.
  - г) Мој омиљени предмет је географија.

Литература

- Brborić, V. (2004). *Pravopis srpskog jezika u nastavnoj praksi*. Beograd: Filološki fakultet.
- Cvetković, M., Cvetković, S., Živanović, T., Plavšić, M., dr Prvulović, B. (2012). *Žubor reči: pouke o jeziku za 3. razred*. Beograd: Eduka.
- Cvetković, M., dr Prvulović, B. (2012). *Pouke o jeziku za 4. razred*. Beograd: Eduka.
- Đurkin, V. (2003). Analitički pristup definisanju gramatičkih i pravopisnih pojmova u udžbenicima za srpski jezik od I do IV razreda osnovne škole. *Norma*. 2–3, 121–145.
- Gajić, S. (2003). Učenje jezika. *Norma*. 2–3, 101–113.
- Nikolić, M. (1983). *Nastava pismenosti*. Beograd: Naučna knjiga.
- Nikolić, M. (1992). *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Pravopis (2012). *Pravopis srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska.
- Vasić, S. (1990). *Kultura govorne komunikacije*. Beograd: Prosveta.

Summary

The aim of our research was to determine in which extent children were able to apply grammar and spelling in praxis. Children of the fourth grade of the primary school were our respondents. Special attention was given to the syllabi, course books and written tests of students. Descriptive method was the basic method in this research. Students got the test similar to knowledge tests in regular classes. There were questions of a different type with clear requirements. The whole knowledge of students about writing the consonant j is very good, if we consider the fact that this teaching unit appears only twice during the four year education. In the end, we can be satisfied with the knowledge our students showed in the fields of spelling and writing. Nevertheless, we cannot say the same for the state we are facing in praxis. There is a great discordance between tests and written papers of students, and we cannot be satisfied with this state. Small corrections in the syllabi, course books and the very classes of literacy are sufficient for gaining better results.

Different contents, methods, forms of work must be applied for the purpose of students gaining the best results, and this will motivate students, make them interested in work and contribute to efficient realization of tasks and aims which teaching literacy brings.

Key words: *consonant j, primary school, spelling and writing.*